

ZLODĚJI, NEBO SPISOVATELÉ FRANCOUZSKÉHO JAZYKA?

Jean-Louis Joubert. *Zloději jazyka: Průřez frankofonní literaturou*. Přel. Milena Fučíková. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2023, 84 s.

Květuše Kunešová
Univerzita Hradec Králové
kvetuse.kunesova@uhk.cz
<https://orcid.org/0000-0003-2610-8901>

Studie Jeana-Louise Jouberta, uznávaného odborníka na frankofonní literatury, vyšla v češtině za přispění Programu na podporu publikační činnosti Francouzského institutu téměř po dvaceti letech od svého vydání ve Francii. Překlada se v rámci projektu GAČR „Centrum a periferie: proměny postkoloniální situace v románských literaturách Ameriky, Afriky a Evropy“ ujala Milena Fučíková. Návaznost na mezinárodní rozměr a celosvětový rozvoj výzkumu v oblasti frankofonních literatur je více než zřejmá — publikaci Jeana-Louise Jouberta lze považovat za jeden z výchozích bodů studia frankofonní literatury. Šíře autorovy perspektivy je obdivuhodná, neboť se snaží postihnout vývoj francouzštiny coby jazyka literatury a její proměny, související s proměnami identity uživatelů a nástupem nových autorů. Nepřekvapí tedy, že první kapitola začíná středověkem a počátky francouzštiny.

Práce je rozdělena do čtyř velkých celků: „Od univerzálnosti francouzského jazyka k míšeným francouzštinám“, „Spisovatel a jeho jazyky“, „Vpád do modernity“ a konečně „Francouzská literatura, nebo frankofonní literatury?“. Každá z částí je dále strukturována na krátké kapitoly, jejichž názvy jsou orientačními body v analyzované tematice.

Vysvětlení titulu knihy najdeme v úvodu: Joubert odkazuje na výrok malgašského básníka Rabemananjary z roku 1959, který upozorňoval na fakt, že autoři pocházející z francouzských kolonií si osvojili francouzštinu, jazyk původně jim vnucený, pro svou literární tvorbu. Joubert vysvětluje koncepci své studie jako „průřez frankofonní literatury“, nikoli zevrubný přehled. Tomu se podle něj věnovaly mnohé jiné publikace.

V první části své monografie se autor zamýšlí nad protikladem klasické teze o univerzálnosti francouzského jazyka a jeho současného stavu. Autoři, kteří se narodili ve Francii, se jej zmocnili a zmocňují jiným způsobem, než tomu bylo v dobách, kdy byla francouzština považována za jazyk jasnosti a logiky. Kapitola nabízí exkurz do mnoha období a řady teritorií, kde se francouzština zabydlela a posléze se stala nástrojem literatury jako jazyk plurality. Co mají uživatelé francouzského jazyka společného? Odpovědí je konstatování, že jej užívají po svém, často záměrně s chybami nebo různými novotvary. Ahmadou Kourouma je zde uveden jako autor, pro něhož je typické míšení jazyků. Joubert ilustruje proces míšení i na příkladu kreolštiny, která znamená určitou hybriditu francouzštiny. V závěru této části monografie autor definuje pojem frankofonie, a to ve třech rovinách: v první řadě jako

označení celku obyvatel hovořících francouzsky, zadruhé jako název a aktivity Mezivládní organizace frankofonie a konečně jako hnutí za podporu francouzského jazyka.

Druhá část Joubertovy studie, „Spisovatel a jeho jazyky“, je zaměřena primárně na francouzsky psanou literaturu v Americe, v Quebecu, kde se francouzština tradičně vymezovala proti angličtině, jazyku většiny. Autor mapuje posuny ve vnímání francouzštiny samotnými jejími uživateli a postavení *joualu*, „quebečtiny“, od přezírané normy až po jeho průnik do literatury. Od menšinového jazyka a menšinové literatury se autorova pozornost přesouvá k jazykovému exilu a deteritorializaci jazyka, jak autor podle Deleuze a Guattariho nazývá případy, kdy si spisovatel záměrně vybere pro své umělecké vyjádření francouzštinu jako například Milan Kundera nebo Rumun Gherasim Luca. Joubert se posléze věnuje konfliktu jazyků u autorů bilingvních, u nichž jde o střet francouzštiny s jejich mateřskými jazyky. Rozpolčení mezi jazyky jsou především spisovatelé z bývalých francouzských kolonií, v Maghrebu například mezi francouzštinou a arabštinou, nebo na Madagaskaru mezi francouzštinou a malgaštinou. Pohybují se v jakémsi dvoj-jazyku a zažívají zkušenost vnitřního sdílení jazyků (s. 41). Metafora o krádeži jazyka, objevující se v mnoha jejich textech, je podle Jouberta mylná představa, neboť jazyk nelze vlastnit (s. 44).

Název třetí části monografie — „Vpád do modernity“ — není jen historickým nebo vývojovým vymezením 20. století, nýbrž je zároveň opisem pro novou éru, která je charakteristická expanzí cizosti a jinakosti v literatuře a přináší i průlom do užívání jazyka. Teorie antilanity martinického spisovatele Édouarda Glissanta a kreolita, hlásaná dalšími karibskými autory v čele s Patrickem Chamoiseauem (*Chvála kreolity*, 1989), navazují na hnutí *négritude* třicátých let 20. století a jeho vůdčí osobnosti, zejména Aimého Césaire a Léopolda Sédara Senghora, kteří na literární scéně zaujali místo jako básníci spříznění se surrealismem. Afričtí a antilští literáti se odpoutávají od etnografického románu i imitací francouzských autorů a zapadají do víru modernity vyjádřením spontánních pocitů, odhalováním tajuplných krás života a intenzitou prožívání okamžiku. Dílo Édouarda Glissanta nebo alžírského romanopisce Kateba Yacina pramení „z mimofrancouzského časoprostoru a nabízí neznámou románovou šíři“ (s. 56).

Poslední část monografie, nazvaná „Francouzská literatura, nebo frankofonní literatury?“, je analýzou dvojznačných odpovědí na otázku visící stále ve vzduchu. Úvahami o Francii a frankofonii, o otázce teritoria a barvy pleti, o literárním oběhu, politické příslušnosti a globalizaci dospívá Jean-Louis Joubert k charakteristice paralel i odlišností témat a stylu literatury psané ve francouzštině: pluralita identit vede k pluralitě frankofonních literatur. Dlužno podotknout, že předkládaná monografie vyšla v originále rok před manifestem *Pour une littérature-monde en français* (2007, Za světovou literaturu ve francouzštině), který odmítal pojem frankofonie pro jeho mnohoznačnost a implicitní význam perifernosti.

Zloději jazyka jsou v dramaticky vyznívajících metafoře ti, kteří používají francouzštinu pro vyjádření skutečností a pocitů, které tento jazyk ve své tradici nikdy nepoznal. Vývoj francouzského jazyka spěje od univerzálnosti k různorodosti, novosti, neotřelosti a popírání tradice dokonalosti právě ve frankofonních literaturách. Nesvědčí však tento fakt o jeho výrazových schopnostech a pružnosti? Publikace Jeana-Louise

Jouberta to dokládá mnoha příklady, které vitalitu současné francouzštiny ve světě podtrhují.

Český překlad monografie je významným příspěvkem k výzkumu v oblasti postkoloniálních literatur v jiných jazycích zejména proto, že podává přehled rozvoje frankofonních literatur a seznamuje s jeho základními mezníky a tezemi. Orientaci v terminologii, pojmech a referencích usnadňují autorské poznámky pod čarou, doplněné poznámkami překladatelky.